

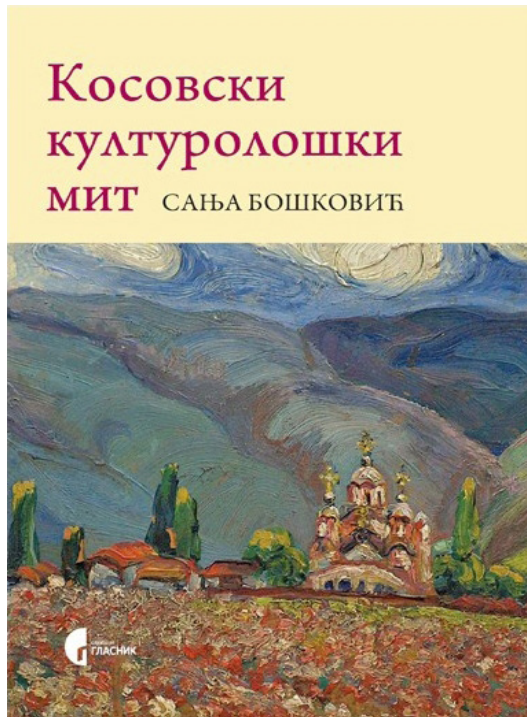
УДК 94(497.115)''1389''39(=163.41)
(049.3)
<https://doi.org/10.22182/ni.3032017.14>

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST
Година XIII, vol. 30
Број 3/2017.
стр. 337-343

Милена Пешић

Институт за политичке студије, Београд

КОСОВСКИ МИТ: СТВАРНО И ВИРТУЕЛНО ТЛО СРПСКОГ ДУХОВНОГ И КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА

Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, Београд: Службени гласник, 2014, 488
стр.

Књига Сање Бошковић „Косовски културолошки мит“ објављена је у времену које сведочи о поновном довођењу у питање нашег с напором очуваног просторног и културног наслеђа на подручју Косова. Процеси такозване „денационализације“ културних и историјских простора националних држава, која би требало да неутралише потенцијална жаришта међуетничких сукоба, може резултирати пре свега стерилизацијом и обезличењем ових места од културних и историјских карактеристика, произвођењем културне амнезије, како примећује ауторка. Може се рећи да је ова књига управо продукт научног пружања отпора таквим тенденцијама. Иако посредно, она садржи и неку врсту реплике деформишућим тумачењима косовског мита као агресивне, ратнохушкачке, српске националистичке идеологије. Снага ове реплике састоји се пре свега у минуциозној и систематичној анализи духовног и културног наслеђа сачуваног у најважнијем српском миту, коју је Сања Бошковић предузела у својој инвентивној и заокруженој студији.

Садржај књиге чини седам поглавља, од којих су прва три општијег карактера: „Мит о Косову између историје и поезије“; „Мит, легенда и усмена традиција“; „О етнолошким и културолошким митовима“. Ова три почетна поглавља поступно уводе читаоца у проблематику мита и усменог предања, уз синтетизујуће теоријске осврте, одређења базичних појмова попут мита, усмене традиције, дистингвирања етнолошког и културолошког мита. Четврто поглавље „О пореклу културолошког мита о Косову“ представља неку врсту појмовника са детаљним објашњењима која читаоца уводе у поетику усмене традиције и епски дискурс. За проблем косовског мита важна је и типологија колективних памћења, издвојених на основу различитог карактера меморисања, односно онога што се памти (флеш-памћење, историјско, декларативно, репетитивно, усмено, семантичко и ритуално-синкретичко памћење). Међусобно садејство различитих врста памћења ауторка види остварено унутар јединственог културног израза у коме се колектив препознаје, а као једно од кључних „места памћења“ косовски културолошки мит.

У централном поглављу под називом „О структури Косовског културолошког мита“ ауторка је систематично и детаљно изложила свој оригинални мултидисциплинарни

приступ косовском миту, разматрајући и на примерима објашњавајући разнолике слојеве који чине његову динамичку структуру. То су: историјски сегмент; контемплативни сегмент; метафизичко-хришћански сегмент; архетипски сегмент и сегмент културолошких представа. „Настајући и преносећи се у епском гласу предака, заснивајући се на аутентичној српској култури, одражавајући историјски и духовни пресек колективног хабитуса (...)“ косовски мит (...) „у себи сажима разнородна културна изворишта, поставља духовно-културну вертикалу, заснива колективни идентитет српског народа.“¹

Свако од три завршна поглавља пружа неки облик закључка изложеног. Поглавље „Мапа Косовског културолошког мита“, низом визуелних представа, схематских приказа и мапа, очитује способност ауторке да апстрактне и готово неухватљиве интелектуалне садржаје, синтезе претходног поглавља, конкретно и сажето представи, а да их при том не изложи претераној редуцији или симплификавању. Последња два поглавља садрже разматрања косовског мита у контексту савремености, било да је реч о културном наслеђу, савременим евокацијама косовског мита, или његовом позиционирању у контексту глобалне културе.

Пошавши од општеприхваћеног схватања косовског мита као својеврсног одговора народа на конкретну историјску трауму коју је преживео, и од важности коју је Косовска битка имала за даљу историјску судбину и живот српског народа, ауторка је овај српски мит одредила као колективну интерпретацију стварног историјског догађаја, односно сегменте колективног памћења који су се формирали око Косовског боја. Косовски мит одражавао је различите аспекте сагледавања овог историјског догађаја, почев од усменог, епског, преко религијског, идеолошког, па све до политичког. На основу оваквог одређења косовског мита, Сања Бошковић сврстала га је међу културолошке митове, чија је основна структурна одлика синкретизам. Синкретички принцип подразумева вишеслојност извора на којима се заснива вишевековна рецепција косовског завештања. Тиме је ауторка

1 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 214-215.

отишла корак даље од увида Миодрага Поповића² о мешању паганских и хришћанских религијских представа у процеси-ма формирања колективног виђења Косовске битке. По њој, управо разнородност слојева и извора косовског мита чини динамику унутар његове духовне целине, што је један од разлога његовог трајања и културног деловања у трансгенера-цијским размерама.

Историјски сегмент, као чињеничко језгро око којег се формирала митска структура, обухвата Косовски бој, поги-бију кнеза Лазара и српских великаша, пораз и пад у турско ропство. Ове историјске чињенице интегрисане су техником усменог представљања у епске структуре. Надовезујући се на историјску основу, контемплативни сегмент садржи њена објашњења која одступају од историјских чињеница. У циљу реконструкције историјског пораза, уз морална и војнотак-тичка просуђивања, колективна објашњења уводе мотив из-даје Лазаревог зета и савезника Вука Бранковића.

Метафизичко-хришћански сегмент смешта одсудну битку и узроке пораза у шири, метафизички контекст зби-вања. Тако Косовски бој постаје „тек неопходни предуслов за покретање суштинских питања постављених пред Кнеза.“³ ^С „нежевим избором небеског царства пораз добија свој виши разлог, а смрт српских бораца, страдања и понижења народа смисао небеског пута ка остваривању непролазних хришћан-ских вредности.

Архетипски сегмент косовског мита обухвата менталне и духовне схеме колективног несвесног, садржане у дубљим језичким слојевима усмене традиције, отелотворене у архе-типским представама, сликама и симболима, посредством којих су моделоване колективне перцепције историјског до-гађаја. Будући да је њихово порекло у митској свести, као првобитном облику колективног перципирања света, архе-типски сегмент косовског мита обухвата све трагове прех-ришћанског доживљаја света који одражавају старословен-ске религијске представе.

Теоријска поставка сегмента културолошких предста-ва косовског мита у највећој мери очитује оригиналност ау-

2 Миодраг Поповић, *Видовдан и часни крст*, Библиотека XX век, Београд, 2007.

3 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 29-30.

торкине концепције. Културолошке представе засноване су на колективним представама изразите вредносно-моралне снаге, те стога одражавају у највећој мери колективну свест српског народа. Реч је о духовним процесима који у битном одређују схватање косовског историјског догађаја. Прецизности, овај сегмент условљен је менталним моделима који се преносе путем традиције, као и специфичношћу самог садржаја који колектив формира, вреднује и активно међугенерациски преноси. То су представе „које колектив изграђује о заједничком простору – физичком и духовном у коме живи, и које потом рефлектује у колективној културној пројекцији стварности. Отуда се културолошке представе појављују као самоизражавање колективне духовне стварности, похрањене у колективном памћењу“.⁴

Колективно памћење засновано на просторним представама битно је за организацију друштва не само у просторно-материјалној равни постојања већ и у метафизичкој, како ауторка истиче. У конкретни простор уписују се, уз трагове прагматичних и трагови духовних потреба које се манифестују у стварању светих, изузетних места, намењених за извођење друштвених и религијских ритуала. Тиме се реални и конкретни простор-пејзаж, посредством оплемењивања и „ољуђивања“ простора духовним деловањем колективне визије стварности, трансформише у у „културни пејзаж“, унутар којег су уцртани обриси друштвеног идентитета. Веза између конкретног подручја и представе о њему сложена је синхронијско-дијахронијска целина, састављена од физичке појавности и духовне рецепције појаве, изражене у симболици културолошких колективних кодова. Посредством деловања нормативних колективних вредности заједнице, културни пејзаж се „развија у метафизичку јединицу постојања, просторно-духовну целину у којој се исписују колективна, реална и имагинарно-духовна географија и историја.“⁵ Културни пејзаж се, тако, заснива и изграђује на елементима културног наслеђа, израженог у облику колективних знања предака која се преносе покољењима. Културолошки митови активно учествују у стварању културних простора-пејзажа.

4 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 362.

5 Исто.

Косовски културолошки мит изградио је, по ауторки, мање-више јасно зацртан културни пејзаж. Он се поклапа како с конкретним границама простора на коме се одиграла Косовска битка, тако и с колективним представама о битности, снази и пространству средњовековне српске државе и династије Немањића. „У тај културни простор уцртане су једнако реалне топонимске јединице и стварне историјске личности, као и имагинарна места и ликови“⁶ чија се „истинитост“ заснива на колективном препознавању културолошке димензије коју тај мит утврђује и успоставља. Колективно памћење, ослоњено на конкретне просторне представе, трансформише стварни пејзаж у симболички духовни простор. „Место – као географска и ментална тачка – постаје покретач афективних, унутарњих духовних процеса у којима се путем сећања успоставља веза с прошлошћу која инспирише и иницира реаговања у историјском времену. Отуда митска структура косовског предања постаје духовни колективни топоним, центар колективне културне свести.“⁷

Сагледавајући косовски мит кроз преплет различитих оптика, митотворачке визуре, архетипологије и поетике усменог стваралаштва, и прерађујући своја сагледавања инструментаријумом савремених културолошких студија, Сања Бошковић остварила је оригиналне научне увиде у овај комплексни феномен. Иако је њена интерпретација смисла поруке косовског мита ближа метафизичком, односно теоцентричном смеру његове рецепције, не може јој се приговорити занемаривање овог другог, антропоцентричног аспекта тумачења. Антиномија ових двају смерова интерпретације неизбежна је и иманентна самом косовском миту. У поставци Сање Бошковић „небески“ и „земаљски“ аспект значења поруке мита повезују се делимично, кроз кореспонденцију са два опречна низа моралних вредности које је ауторка издвојила, а то су: „оданост-пожртвованост-херојство-родољубље“ и „клетва-издаја-узалудно жртвовање-колективна погибија“. Морални аспект значења поруке косовског мита, одређује однос колектива према историјском и према метафизичком постојању истовремено. Он садржи и елементе политичког

6 Исто, стр. 363.

7 Исто, стр. 367.

размишљања, изражавајући трајно опредељење за борбу у очувању слободе, самосталности, државе и јединства колектива, насупротив непостојаности, издаји заједничких интереса, неслози.